

Национална научна конференция

„Колективната и националната сигурност и отбрана в контекста на динамичните промени в геополитическата среда и тенденцията на намаляване на отбранителните разходи в условията на финансова и икономическа криза”,

ЦВК, София, 30-31 януари 2012 г.

ДОКЛАД

на тема „Приоритетите на националната сигурност и отбрана, реализирани в рамките на евроатлантическите и европейските структури за колективна сигурност и отбрана”

на генерал-лейтенант (о. р.) Атанас Запрянов – съветник на министъра на отбраната

Уважаеми господин министър,

Уважаема госпожо заместник-министър,

Уважаеми дами и господа,

Аз също бих искал да поздравя организаторите от Съюза на офицерите от резерва „Атлантик” и „Асоциацията на комуникационните и информационните специалисти” за поетия ангажимент да организират настоящата конференция и да благодаря за предоставената възможност да говоря пред вас.

През годините след присъединяването на страната ни към НАТО и Европейския съюз Р България успешно се интегрира в структурите им и се превърна в активен участник, който не само консумира, а генерира и формира сигурност в региона, допринася за сигурността в евроатлантическата зона като цяло. Във връзка с този факт и на основата на изводите от предишните доклади на министъра на отбраната и заместник-министър Цветкова бих искал да насоча

вашето внимание към същността и някои промени в понятията „сигурност“, „отбрана“, „колектива и национална отбрана“, преди да говоря за „евроатлантическата структура“, за „колективна отбрана“ и „европейската обща политика за сигурност и отбрана“, както и за „начина, по който Р България реализира националните си цели и приоритети“.

Динамиката на промените в геополитическата среда доведе до промяна във връзката и съотношението между сигурността и отбраната. След края на студената война и липсата на блоково противопоставяне в Европа на политическо ниво се наблюдава тенденция все по-често да се говори за проблемите на сигурността и, по-рядко, за отбраната. Сигурността като по-общо понятие включва и военната сигурност, която се осигурява от отбраната. Появата на асиметричните заплахи и главно на тероризма, като пряка заплаха с висока степен на риск не към териториалната цялост на страните или коалициите, а преди всичко към сигурността на държавата и гражданите, създава политически приоритет за осигуряване на сигурността в по-общия смисъл. Отбраната в класическия смисъл на това понятие от векове остава свързана с територията и териториалната цялост на страната, което е изискване на Конституциите на почти всички държави. Тази конституционна задача е възложена на Въоръжените сили. Такъв е и смисълът на чл.2, ал.(2) „Териториалната цялост на Р България е неприкосновена“ и чл.9, ал.(1) „Въоръжените сили гарантират суверенитета, сигурността и независимостта на страната и защитават нейната териториална цялост“ от Конституцията на Р България. Ниското ниво на конвенционалната военна заплаха за територията на Р България, НАТО или ЕС поради липсата на определен военен противник доведе до развитието на обществени нагласи против увеличаване на размера на отбранителните разходи и даже до натиск за тяхното намаляване. Това е особено характерно за някои държави от Западна Европа, които граничат само със съюзници от НАТО и ЕС и поддържат нисък процент от брутният вътрешен продукт като бюджет за отбрана. Тази тенденция се подсилва и от процесите на професионализация във въоръжените сили на съюзните държави.

Професионалните Въръжени сили прекъсват живота, постоянна връзка с гражданите, поради отпадането на тяхното задължение за военна служба в мирно време. Това подклажда пацифистките настроения в обществата, които възприемат армията като доброволно професионално задължение на хора приели тази военната професия. Професионализацията оказва негативно влияние върху обществените нагласи за подкрепа повишението на военните разходи, тъй като в известна степен тя снижава патриотичните чувства на голяма част от гражданите и отчуждава армията от народа. На тези разходи отделните категории граждани гледат като на облагодетелстване и осигуряване високо заплащане на военнослужещите. Не е случайно, че и в България се спекулира, сравнявайки заплатите на войниците с тези на високо квалифицирани граждански специалисти, без да се отчитат ограниченията, риска за здравето и живота в бойна среда.

Ситуацията се усложнява и от влиянието на икономическата и финансовата кризи. Отбранителните разходи в условията на финансова криза са най-лесния начин за съкращение на публичните разходи. Първо, защото правителствата по-лесно могат да отложат или замразят програмите за превъръжаване, да отменят участието в учения или мисии без пряко да засегнат интересите на милиони избиратели. Второ, „негово величество избирателят” е най-важен за реализацията на стратегическата цел на всяко демократично избрано правителство – неговото преизбиране. По този начин социалната цена от намалените военни разходи се понася от малка група избиратели, чиято подкрепа не е решаваща в следващите избори. Намалението на разходите за здравеопазване, пенсии, образование и други социални програми е политическо самоубийство за всеки политически лидер. Военните във всички страни от НАТО и ЕС са дисциплинирани, носят военната служба под клетва в името на държавата и приемат мирно и тихо политическите решения. Те не разчитат на обществена солидарност и силен натиск при съкращенията на личния състав, защото личните икономически интереси на

мнозинството се разминават с техните интереси. Вижте реформите в Германия, Англия, Белгия и други страни членки.

В условията на глобализация и динамично развитие на международната среда, сигурността на болшинството от държавите от НАТО и ЕС не е пряко застрашена от бойния потенциал на вероятен противник по техните граници, а от събития отдалечени от тях, но оказващи силно влияние на интересите им. В този смисъл интересите на страната не са непосредствено свързани със защитата на териториалната цялост т.е. с класическа отбрана на територията, а са свързани непосредствено със сигурността на държавата, т.е защита на интереса. Появата на асиметричните заплахи пренесе заплахите далеч от границите на евро-атлантическата зона като промени ролята на военния инструмент от защита на територията към защита на сигурността. Проблемите на сигурността станаха доминиращи и разшириха спектъра от мисии и задачи за въоръжените сили. Парадоксът на ситуацията се състои в това, че задачите за отбрана на територията остават валидни, тъй като съществуват достатъчни военни потенциали за развитие на конвенционална заплаха, въздушният суверенитет изисква поддръжане на противовъздушна отбрана, морският суверенитет – поддръжка на системи за брегово наблюдение и сили за контрол на териториалните води, ядреното съдържане изисква наличие ядрен потенциал а заплахата от балистични ракети достигащи територията на страните от НАТО и противоракетна отбрана. Освен тези чисто отбранителни задачи, военните сили трябва да притежават и експедиционни способности за провеждане на мисии на голямо отдалечение от територията за защита на стратегическите интереси. Голямото предизвикателство е „Как с по-малко финансови средства във военните бюджети да се изпълнят повече мисии и задачи?“.

Ниската степен на заплахата от конвенционален или ядрен военен конфликт не означава липса на заплаха и този факт не позволява радикално снижаване на военните способности на Алианса. Точно обратното, военните потенциали на много страни извън НАТО нарастват и се модернизират,

военните им разходи растат и тази тенденция никак не трябва да се подценява. Достатъчно е да отчетем желанието на някои страни да се сдобият с технология за производство на ядрено оръжие и междуконтинентални балистични ракети за да разберем, че мисията за отбрана никак не е загубила своето значение. Светът е далеч от вечен мир и премахване на държавните граници. Противоречията между държавите и съперничеството за суровини и пазари, борбата с тоталитарните режими и подкрепата за борещите се за свобода, демокрация и законност граждани, заплахите за свободния достъп до суровини и преноса им по международните пътища, по въздуха и по море са много актуални политически въпроси, изискващи способности за глобална проекция на военна сила. Очевидно се налага да признаем, че аспектите на сигурността в техния комплексен вид са доминиращи в дневния ред на съвременната политика, но е твърде рано и наивно да отписваме военния компонент като политически инструмент за поддържане на сигурността.

В условията на членство на Р България в НАТО и ЕС интерес представлява и диалектичното единство между колективната и националната отбрана. Често в обществените дискусии даже и на политическо ниво се задава риторичния въпрос „Кое е приоритетно за нас – колективната или националната отбрана?“. Зададен така въпросът е нелогичен и политически некоректен.

Ще започна с това, че националната отбрана е елемент на държавността. Всяка държава като субект на международните отношения е свободна да създава собствени въоръжени сили за защита на националните интереси. Това е нейно суверенно право, обикновено конституционно закрепено, с изключение на случаите, когато тя се е отказала доброволно, е окупирана или разоръжена с международно решение или е под диктат на друга държава. Националната отбрана е предмет на националната отбранителна политика и въоръжените сили на всяка страна са под национален политически контрол.

Колективната отбрана е предмет на колективната отбранителна политика. Коалициите се създават и разрушават. Страните са свободни да се включват в

коалиции и да ги напускат. В този смисъл колективната отбрана е политически ангажимент, споделен и закрепен в договор между държави с ясно регламентирани права и отговорности. Тя е средство за защита на националните интереси и териториалната цялост на страната на по-ниска цена и с по-голяма ефективност. КOLEKТИВНАТА ОТБРАНА обаче се гради на приноса на националните въоръжени сили на страните членки. Коалиционните въоръжени сили не са нещо абстрактно, а реални военни сили като сбор от приноса на всяка страна членка. Това предполага единството между националната и колективната отбрана, между въоръжените сили като национална военна мощ на всеки член и колективните сили за колективна отбрана. Не може да има колективна отбрана ако няма национален принос със военни сили. Не може да има надеждна национална отбрана на приемлива цена, без членството в силен военнополитически съюз. Затова принцип в отбранителната политика на коалицията е да има единство и координация между националното и колективното отбранително планиране. Страните вземат решенията и за оперативното планиране, т.е. за използването на съюзните въоръжени сили. Това в цялост означава наличието на неразривно единство на колективната и националната отбрана.

Вашингтонският договор, довел до създаването на най-мощната организация за сигурност и отбрана в Европа – НАТО, успешно издържа проверката на времето. Вероятно далновидните американски и европейски представители, създали този неостаряващ документ, биха се изненадали, ако видеха колко ефективно той продължава да бъде в основата на евроатлантическото сътрудничество в областта на сигурността. Без съмнение член 5 от Договора продължава да бъде сърцето и душата на НАТО. Той гарантира твърд ангажимент за съгласувани действия и дава смисъл на интегрираната военна структура на НАТО. Редица анализатори намекнаха в средата на 90-те години, че член 5 трябва да бъде сложен в „гардероба“ на НАТО, готов за употреба ако се наложи, и че обстоятелствата извън член 5 все повече ще занимават Алианса и ще преобладават в ежедневната му

политическа и военна дейност. Независимо, че в отговор на терористичните атентати срещу Съединените щати на 11 септември 2001 г. НАТО се позова на член 5, днешните операции на Алианса в отговор на предизвикателствата към сигурността до голяма степен добиха популярност като „операциите извън член 5”. Разбира се голямо е значението на член 4, който гласи, че съюзническите държави „ще се консултират съвместно всеки път, когато по мнение на някоя от тях е възникнала заплаха за териториалната цялост, политическата независимост или сигурността на която и да е страна по Договора”, приканвайки страните по Договора да взаимодействат, за да защитят интересите си от всяка заплаха, независимо от коя част на света идва тя. С не малък принос за колективната сигурност е и член 3 от Договора, според който страните членки са длъжни да развиват собствения си отбранителен потенциал за отблъскване на въоръжено нападение.

По този начин Вашингтонският договор дефинира трите стълба, върху които Алианса стои и се развива, а именно: колективна отбрана, политически консултации и военни способности като запазвайки непроменена мисията си остава единствена по рода си общност за гарантиране на свобода, мир, сигурност и споделени ценности.

Макар и успешно просъществувал повече от 62 години запазвайки своите фундаментални устои Алиансът следва да се адаптира към променящата се среда за сигурност. Тази необходимост е отразена в поредната шеста Стратегическа концепция за отбрана и сигурност на страните членки на НАТО 2010 г. „Активно ангажиране, модерна отбрана”. Тя е призвана да го преведе през следващия етап на неговата еволюция и предоставя отговор на промените в стратегическата среда за сигурност след повече от 10 години разширение на НАТО както и появата на нови глобални рискове и заплахи главно за сигурността на Алианса, свързани с тероризма, разпространението на ядреното оръжие, енергийната сигурност, климатичните промени и кибернетичните заплахи. В качеството си на изключително важен и дългосрочен документ Стратегическата концепция на НАТО кореспондира пряко ключовите за

страната ни Стратегия за национална сигурност и Национална отбранителна стратегия на Р България. Допълнително, Концепцията ни позволява да синхронизираме планирането на отбраната в контекста на колективната и да определим своите приоритети съгласувано с отбранителното планиране в Алианса. Дефинираният единен комплект въоръжени сили в „Бяла книга за отбраната и въоръжените сили” е нашата стъпка за практическо изпълнение на съюзната Стратегическа концепция. Стремещт е да се постигне пълна синхронизация и баланс между отбранителното и оперативното планиране.

Бих искал да акцентирам и върху още един основен пункт от Стратегическата концепция на НАТО 2010, който е от съществено значение за България и българските въоръжени сили и за реформите в НАТО, а именно прилагането на колективни подходи при изграждането на способности.

В изпълнение на тези подходи се формира инициатива за „интелигентната отбрана”. Тя ще заеме централно място на предстоящата през тази година среща на високо равнище на НАТО в Чикаго. Стратегическата цел на инициативата е да се придобият и поддържат ключовите способности във време на финансова и икономическа криза и жесток натиск върху публичните финанси. Интелигентната отбрана означава нациите да изградят по-големи способности, в рамките на ограничените си ресурси, с повече коопериране и по-голяма съгласуваност. Тя включва три главни линии на усилие: **приоритизация** на инвестициите в съответствие със стратегическите решения взети в Лисабон; **коопериране** в придобиването, обединяване, споделяне и поддръжка заедно на способности и умения, които отделно страните не могат да си позволят и **специализация** за определен набор от способности като за НАТО остава като цяло да поддържа пълния спектър от възможности. Пакетът способности от Лисабон осигурява фокус върху най-неотложните способности на Алианса, необходими за изпълнение на Стратегическата концепция.

Със заключението за необходимостта от намаляване на отбранителните разходи без този факт да влияе отрицателно на военните способности следва да се разглежда и огласената от президента на САЩ Барак Обама нова военна

стратегия на САЩ, която съдържа ясното послание, че категорично се запазва ангажимента на САЩ по отношение на сигурността и отбраната в Европа, в бъдеще колективната ѝ отбрана ще трябва да зависи в по-голяма степен от самата нея.

Важен момент от Стратегическата концепция е ролята на ЕС и неговия принос за сигурността в евроатлантическата зона, а именно в направлението за съществено възходящо развитие на стратегическото партньорство между двете организации в духа на пълна взаимна откровеност, прозрачност, взаимно допълване, а не конкуренция, зачитане на автономността и институционалния им интегритет. В този дух е разработен и Договорът от Лисабон, който набляга на мерките за солидарност и изграждането на Обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО) на Съюза и предоставя възможност за установяване на засилено сътрудничество и в сферата на отбраната.

Договорът отива още по-нататък, като уточнява, че ОПСО ще включва “постепенно нарастващо формиране на обща отбранителна политика на съюза”, която “ще доведе до обща отбрана, когато Европейският съвет, реши това с единодушие.”

ОПСО е дефинирана като интегрална част от общата външна политика и политиката на сигурност, като има за цел да осигури на Европейския съюз оперативен капацитет, основаващ се на военни и граждански способности, предоставени от държавите-членки. Този принос може да бъде и във вид на сформирани от държавите-членки многонационални сили, които Съюзът да използва извън своята територия с оглед поддържане на мира, предотвратяване на конфликти и засилване на международната сигурност в съответствие с принципите в Устава на ООН.

В интерес на подобряването на военните способности на държавите-членки в договора се урежда и дейността на Европейската агенция по отбраната (ЕАО). Самият факт, че ЕАО е агенция, създадена с договор, я поставя на значително по-устойчива юридическа основа и увеличава нейното значение

като инструмент на ЕС в ключови области като развитието на военните способности, сътрудничеството в областта на въоръженията и научноизследователската дейност, и развитието на европейската индустриална и технологична база.

Договорът въвежда „постоянно структурирано сътрудничество“, което ще бъде отворен механизъм за развитие на военните способности на ЕС. Критерий за учредяване или присъединяване към постоянно структурирано сътрудничество е държавите да притежават необходимите способности за най-тежките мисии и да имат нужната политическа воля за това сътрудничество. Постоянното структурирано сътрудничество ще играе роля на „пионерна“ структура в ОПСО, към която държави-членки могат да се присъединяват допълнително, при условие че имат политическата воля за това и са изпълнили съгласуваните критерии за участие.

Въвеждането на механизма на постоянното структурирано сътрудничество потвърждава тенденцията и намерението за институционализиране на общата отбранителна политика. Тези структури ще съберат заедно държави, постигнали високи показатели във военните си организации, адекватни на необходимите на ЕС военни способности.

Важен момент от Договора от Лисабон е и Клаузата за обща отбрана, според която в съответствие с на Устава на ООН, когато държава-членка стане обект на въоръжено нападение на нейна територия, другите държави-членки са длъжни да ѝ окажат помощ и съдействие с всички средства, с които разполагат. По този начин Договорът закрепва ролята на НАТО като основа на колективната отбрана на държавите, които са едновременно членки на НАТО и на ЕС, а именно, че тази организация ще бъде основа на тяхната колективна отбрана и формат на изпълнение на ангажименти от такъв характер.

Договорът въвежда за пръв път и клаузата за солидарност, съгласно която ЕС и държавите-членки действат съвместно в дух на солидарност, в случай че държава-членка стане обект на терористично нападение или жертва на

природно или предизвикано от човека бедствие. В този случай ЕС мобилизира всички инструменти, намиращи се в негово разположение, включително военните средства.

Дами и господа,

В заключение бих искал да потвърдя, че в настоящия етап на своето развитие нашата страна успешно гради сигурността си в рамките на колективната отбрана на НАТО и чрез ОПСО на ЕС. В тази рамка съвременните български Въоръжени сили посредством изпълнението на основните си мисии и задачи: Отбрана, Подкрепа на международния мир и сигурност и Принос към националната сигурност в мирно време адекватно допринасят за реализация на националните ни интереси. Териториалната цялост на България е осигурена както никога до сега, въпреки намалената численост на въоръжените сили. Затова напълно безсмислено е да се спори колко големи трябва да са те. Заслужава си обаче, да се спори непримиримо и воюва политически, как по-бързо да се трансформират, на най-съвременно ниво, в модерни, високотехнологични и способни военните сили.

Благодаря Ви за вниманието!